

The assessment of the expert's conclusion includes the analysis of the follows:

- compliance with the procedural rules for the appointment, conduct and execution of the examination;
- competence and adequacy of an expert;
- expert's conclusions on compliance with the tasks assigned to him/her;
- completeness and scientific validity of the conclusion;
- the data of the conclusion regarding its relevance;
- compliance of the expert's conclusion with other evidence collected in criminal proceedings.

The subjects carrying out criminal proceedings pay particular attention to the modern practice of assessing the expert's conclusion. The approach is perceived critically, according to which only the categorical conclusion of the expert has evidentiary value, and the court cannot base the judgment on the probabilistic conclusion. Based on the provisions of the principle of the presumption of innocence, and on the example of the assessment of the conclusions of the forensic medical examination on the probabilistic cause of the death of the victim, which was made by the Supreme Court, applying the standard of proof beyond reasonable doubt, the authors point to the obligatory use of probabilistic expert conclusions by courts to justify its acquittals.

The article draws conclusions about the current state and limits of legal regulation of the assessment of an expert's conclusion in criminal proceedings, the rules of which, according to the authors, do not need to be fixed in a separate article of the Criminal Procedure Code of Ukraine.

Key words: expert's conclusion, an expert, verification of expert conclusion; assessment the expert's conclusion; forensic examination, criminal proceedings.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.12>
УДК 343.98

Олександр Іванович Жеребко
кандидат юридичних наук,
завідувач відділу нормативно-методичної діяльності та стандартизації лабораторії організації наукової, методичної діяльності, нормативного забезпечення та міжнародного співробітництва

ORCID 0000-0002-9740-4145
E-mail: oleksandr.zherebko@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

УДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОРГАНАХ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

У статті розкриті особливості організаційних засад судово-експертної діяльності в органах внутрішніх справ України, закономірності, пов'язані із

призначенням судової експертизи, її проведенням та діяльністю експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, а також розроблені рекомендації щодо удосконалення судово-експертної діяльності.

Ключові слова: *судово-експертна установа, судово-слідчі органи, експертно-криміналістична діяльність, організаційно-правові питання експертної діяльності.*

Постановка проблеми. Пріоритетним напрямом діяльності державних правоохоронних органів з протидії злочинності та, зокрема, розслідування тяжких злочинів є підвищення ефективності й результативності дій кожного з учасників цього процесу. Важлива роль у виконанні такого складного завдання держави належить судово-експертним установам та підрозділам і їх співробітникам. Стрімке зростання потреб сучасного суспільства у використанні знань з різноманітних галузей науки, техніки, мистецтва, ремесел не обходить такої суспільної сфери як сфера судочинства, а розуміння значущості спеціальних знань для встановлення обставин кримінального провадження дає підстави розглядати судову експертизу як самостійний інститут захисту прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та інтересів держави загалом.

Важливим в цьому розумінні є розвиток інституту судової експертизи в кримінальному процесі, тому що розслідування кримінальних проваджень і розгляд їх в суді сьогодні не можна уявити без використання досягнень різних галузей наукових знань. Діяльність експертів і спеціалістів в кримінальному процесі не тільки полегшує роботу судово-слідчих органів, але й дає змогу більш ефективно здійснювати боротьбу зі злочинністю. А здатність орієнтуватися у всій різноманітності можливостей судової експертизи та правильно використовувати її можливості в пізнанні обставин вчинення кримінального провадження є невід'ємною частиною компетентної роботи співробітників не лише слідчих, а й оперативно-розшукових підрозділів органів внутрішніх справ. Саме тому є всі підстави стверджувати, що докладне вивчення питань оптимізації судово-експертної діяльності, удосконалення її організації, забезпечення та визначення чітких критеріїв якості експертної роботи відповідає розумінню актуальності як з наукової, так і з практичної точок зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розслідування практично кожного кримінального правопорушення супроводжується експертно-криміналістичним та судово-експертним забезпеченням, яке пов'язане з участю співробітників експертно-криміналістичних підрозділів як спеціалістів в оперативних заходах, під час проведення слідчих дій, а також безпосередньо під час проведення судово-експертних досліджень.

Аналіз діяльності експертно-криміналістичних підрозділів, що входять до системи органів внутрішніх справ свідчить про недостатньо повне задоволення потреб правоохоронних органів у використанні спеціальних знань.

Однією з причин цього є неповна відповідність напрямів та ступеню розвитку наукових основ судово-експертної, а в межах її експертно-

криміналістичної діяльності, потребам практики. Виникнення й існування такої ситуації в науково-практичній галузі є сигналом, що вказує на необхідність здійснення методологічного аналізу діяльності системи експертно-криміналістичних підрозділів. Удосконалення цієї діяльності зумовлює водночас і потребу удосконалення її правової регламентації, що зачіпає також функціональні аспекти діяльності експертних підрозділів.

Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII [1] закріпив загальні нормативні основи судово-експертної діяльності відносно до того, яким є вид судочинства під час якого застосовують експертні знання.

Мета дослідження. Мета і завдання судово-експертної діяльності – поняття близькі за значенням, але не рівнозначні, і в аспекті діяльності експерта й експертних установ не є словами-синонімами. В розрізі кримінального судочинства загальною метою судово-експертної діяльності є встановлення обставин вчинення правопорушення у кримінальному провадженні шляхом використання експертом спеціальних знань в науці, техніці, мистецтві або ремеслі. Окрема мета судово-експертної діяльності реалізується в межах окремого кримінального провадження та полягає у встановленні фактичних даних у цьому провадженні й в межах поставлених перед експертом питань. Конкретною метою судово-експертної діяльності, пов'язаною з проведенням окремого експертного дослідження буде розв'язання завдань саме цього дослідження.

Викладення основного матеріалу. Правовий інститут судової експертизи є комплексним міжгалузевим інститутом, який об'єднує в різних видах процесуальних галузей права низку подібних нормативних положень, які покликані регулювати суспільні відносини і які виникають з приводу підготовки, призначення і проведення експертизи, отримання висновку експерта та його використання в інтересах встановлення обставин у провадженні.

Законодавець розповсюджує дію низки положень цього Закону і на недержавну судово-експертну діяльність, оскільки до її суб'єктів віднесено відповідно до ст. 7 не лише штатних працівників державних спеціалізованих установ, а також і експертів, які не є працівниками зазначених установ. Це надає Закону універсальний характер і забезпечує відносно цілісне й чітко визначене регулювання відносин, які складаються у зв'язку з проведенням судової експертизи.

Специфіка судово-експертної діяльності полягає в тому, що незалежно від виду судочинства – будь то кримінальне, цивільне, адміністративне, конституційне, така діяльність відзначається єдністю за своєю методичною основою. Єдиними є загальні закономірності, що вивчаються в межах материнських наук, з яких вийшли, і завдяки яким розвинулися відповідні види судової експертизи. Це в свою чергу слугує основою для створення об'єктивних і універсальних експертних методик. Об'єкти експертних досліджень, що мають єдину матеріальну природу, досліджуються експертами за єдиними методиками, незалежно від того, для забезпечення потреб якого виду судочинства призначено експертизу. Окрім єдності методичних засад судово-експертної діяльності, існує подібність

правових аспектів експертизи в кримінальному, цивільному, адміністративному процесах. Це має прояв у вимогах, що ставляться до експерта, як учасника судочинства, в загальному обсязі прав експерта та нормативному визначенні статусу окремих процесуальних видів експертиз, у вимогах, які висувають до структури й змісту висновку експерта, в можливості допиту експерта з метою отримання від нього пояснень з приводу зробленого висновку за результатами дослідження.

Відрізняють експертизу в різних галузях судочинства лише процедури підготовки й призначення експертизи, що традиційно властиві кожному з його видів, а також відмінності у правах учасників експертизи, що зумовлено специфікою діяльності суб'єктів різних видів правовідносин. Саме ці особливості, деякі відмінності в регламентації порядку призначення й проведення експертизи та використання її результатів і зумовлюють неможливість використання висновку експерта, який отримано в одному процесі.

Сьогодні законодавство України все більше наближується до міжнародних стандартів, що передбачає в межах змін, які відбуваються в реформуванні системи судочинства, удосконалення всіх сфер законодавства, в тому числі й законодавчих норм, якими врегульовано судово-експертну діяльність. Сучасне законодавство України в межах здійснюваної правової реформи направлене також на підвищення ролі й переоцінку значущості інституту судових експертиз, без яких не може бути ефективно проведене розслідування кримінального правопорушення. Викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності та жоден невинний не був покараний, вимагає неухильного додержання вимог закону про всебічну й повну перевірку всіх доказів щодо винуватості особи у вчиненні кримінальних правопорушень. У зв'язку з цим призначення та проведення експертиз є засобом забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності як розслідування, так і судового слідства, гарантом об'ґрунтованості обвинувачення.

Експертна діяльність має таку відмітну рису як професіоналізація. Нею мають право займатися лише особи, котрі володіють необхідною сумою теоретичних знань і практичних навиків, які пройшли спеціальну підготовку і займають посади або отримали процесуальні повноваження на провадження судової експертизи.

Діяльність співробітників експертно-криміналістичних підрозділів органів внутрішніх справ, як і діяльність співробітників інших судово-експертних установ, пов'язана зі здійсненням досліджень, які проводяться в межах призначеної їм експертизи. Проте варто зазначити, що експертиза не єдина форма застосування суб'єктами судово-експертної діяльності спеціальних знань в судочинстві. Співробітник експертного підрозділу чи судово-експертної установи, беручи участь в проведенні слідчих дій, також використовує свої спеціальні знання. Це зумовлює наявність певних збігів у процесуальному статусі спеціаліста та експерта. І експерт, і спеціаліст як суб'єкти діяльності, які пов'язані із застосуванням спеціальних

знань, повинні володіти такими знаннями, бути незацікавленими в результатах провадження. Проте, між експертом і спеціалістом як суб'єктами діяльності, яка спрямована на надання допомоги слідству, існують істотні відмінності. Експерт на підставі проведеного дослідження складає висновок, який є самостійним джерелом доказів, а спеціаліст надає слідчому технічну і консультативну допомогу в межах проведення слідчої дії та висновки, які містяться в роз'ясненнях спеціаліста, не мають значення доказів. З цього приводу І. П. Кононенко та Г. М. Надгорний слушно звертають увагу на те, що знання спеціаліста можуть бути застосовані для виявлення лише таких слідів, ознак, властивостей тощо, в існуванні яких можна переконатися шляхом безпосереднього спостереження.

Саме тому відомості щодо фактів, виявлених спеціалістом, можуть бути зафіксовані в протоколі слідчої (розшукової) або судової дії. Якщо ж слідчого чи суд цікавлять факти, для встановлення яких необхідно на підставі використання спеціальних знань проводити дослідження та оцінювати ознаки й властивості, що зафіксовані в протоколі слідчої (розшукової) чи судової дії, то треба призначати експертизу [2, с. 11-12].

Діяльності спеціаліста як штатного експерта, співробітника експертно-криміналістичного підрозділу може бути приділено окрему увагу і ці питання можуть стати предметом окремого дослідження.

Судову експертизу може бути призначено особі, яка має належний рівень спеціальних знань та володіє навичками їх застосування. Важливим питанням, пов'язаним з проблемами призначення й проведення експертизи, є визначення суб'єкта спеціальних знань, тобто тієї особи, яку можна буде призначити експертом і якій можна буде доручити проведення судової експертизи. Питання вивчення різних аспектів поняття суб'єкта судової експертизи у спеціальній літературі мають дискусійний характер. Визначаючи загальний зміст поняття суб'єкта судової експертизи, слід враховувати, що ним є виключно судовий експерт.

На думку В. Н. Семенова, для успішного ведення практичної діяльності експерт повинен відповідати таким професійним вимогам: мати високий рівень загальноосвітньої підготовки; володіти комплексом юридичних знань, теоретичних положень криміналістики, перспектив її розвитку; конкретних методик проведення судових експертиз; інтегрованими знаннями, необхідними для проведення комплексних експертиз; формами та методами практичної діяльності щодо встановлення у межах спеціальних знань причин та умов, які сприяли вчиненню кримінального правопорушення; знати основні напрями та тенденції розвитку судової експертизи у зарубіжних країнах [3]. Ми підтримуємо думку В. Н. Семенова і вважаємо, що судовий експерт повинен мати вищу освіту за певною спеціальністю.

Експертна діяльність в органах внутрішніх справ містить процесуальний, службовий і науково-методичний елементи й має три напрями: організаційно-правові питання експертної діяльності в органах внутрішніх справ; організаційні питання використання науково-технічних засобів і методів в кримінальному судочинстві та оперативно-розшуковій діяльності; наукові й науково-методичні, дидактичні основи експертної діяльності.

Поняття «судово-експертна діяльність» ширше за поняття «діяльність експертно-криміналістична» оскільки охоплює всю діяльність, пов'язану з проведенням судової експертизи, формуванням наукових основ нових видів і родів судових експертиз, організацією діяльності експертного підрозділу з проведення конкретних видів судових експертиз, підбором, підготовкою і навчанням кадрів для комплектування експертних підрозділів тощо. До судово-експертної діяльності відноситься не тільки та, що здійснюється безпосередньо в межах процесу, але й вся її інфраструктура, котра виходить за межі кримінального процесу і зумовлює можливість її реалізації.

Застосування терміну «експертні технології» зумовлене потребами часу й реаліями сьогодення, пов'язане з комплексом факторів, що впливають на сутність та значущість експертних досліджень, і має бути визначеним як науково-обґрунтована система правил, прийомів і способів найбільш раціональної організації діяльності судового експерта, що здійснюється у зв'язку з дослідженням ним об'єктів судової експертизи з використанням передових досягнень науки й техніки, сучасної матеріально-технічної бази, апробованих практикою методик експертного дослідження конкретних об'єктів за умов суворого дотримання правових норм, що регулюють проведення судової експертизи як в судово-експертній установі чи підрозділі, так і за їх межами.

Принципи судово-експертної діяльності можуть бути двох рівнів: принципи теорії (судової експертології) і принципи здійснення практичної діяльності.

Важливу складову судово-експертної діяльності становить інформаційно-аналітичне забезпечення, джерелами якого є: постанови органу, що призначив судову експертизу; надані експерту об'єкти дослідження; наявні в розпорядженні експерта експертно-криміналістичні обліки, довідково-інформаційні фонди, зразки та проби для порівняльного дослідження, матеріали провадження, зокрема, протоколи слідчих (розшукових) і судових дій, долучені до провадження документи, висновки експертів за раніше проведеними експертизами.

Висновки. Судово-експертна діяльність, що здійснюється в інтересах кримінального судочинства, – це заснована на законах і підзаконних актах погоджена за метою, місцем і часом діяльність незалежних один від одного в адміністративному підпорядкуванні експертних, слідчих та оперативно-розшукових підрозділів чи окремих їх працівників, щодо поєднання можливостей, сил, методів і засобів, які є у їх розпорядженні, для успішного виявлення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Шляхами удосконалення судово-експертної діяльності мають бути: підвищення рівня техніко-криміналістичного забезпечення розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням; здійснення заходів із підвищення ефективності участі працівників експертних служб у проведенні слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів; удосконалення науково-дослідної діяльності та впровадження в практику нових техніко-криміналістичних засобів, експертно-криміналістичних методів і методик; ведення криміналістичних обліків, аналітичної та органі-

зайційної роботи на основі впровадження сучасних автоматизованих систем та технологій; узагальнення і поширення передового досвіду та аналіз експертної практики; покращання підбору, підготовки та розстановки працівників експертних підрозділів, зміцнення службової та виконавської дисципліни; активізація взаємодії експертної служби МВС з іншими підрозділами органів внутрішніх справ, а також з іншими правоохоронними відомствами, зокрема й на міждержавному рівні.

Перелік посилань

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. (дата звернення: 01.04.2021).
2. Криміналістика: учебник / под ред. Н. П. Яблокова. Москва: Изд-во ЮРИСТ, 1997. 543 с.
3. Семенов В. Н., Мотуз О. В. Судебно-кибернетическая экспертиза – инструмент борьбы с преступностью XXI века. *Конфидент*. 1999. № 3. С. 7-9.

References

1. On Forensic Examination: Law of Ukraine as of February 25, 1994 No. 4038-XII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>. (access date 01.04.2021). (in Ukrainian).
2. Yablokov, N. P. (Ed.). (1997). Forensic science: textbook. Moscow. 543 p. (in Russian).
3. Semenov, V. N., Motuz, O. V. (1999). Forensic cybernetic examination is a tool for combating crime in the XXI century. *Confident*. No. 3. P. 7-9. (in Russian).

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СУДЕБНО-ЭКСПЕРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ УКРАИНЫ

А. И. Жеребко

В статье раскрыты особенности организационных положений судебно-экспертной деятельности в органах внутренних дел Украины, закономерности, связанные с назначением судебной экспертизы, ее проведением и деятельностью экспертно-криминалистических подразделений органов внутренних дел, а также разработаны рекомендации по совершенствованию судебно-экспертной деятельности.

По результатам проведенного исследования сделано вывод о том, что путями совершенствования судебно-экспертной деятельности должны быть:

- повышение уровня технико-криминалистического обеспечения раскрытия, расследования и предупреждения преступлений;
- осуществление мероприятий по повышению эффективности участия работников экспертных служб в проведении следственных действий и оперативно-розыскных мероприятий;
- совершенствование научно-исследовательской деятельности и внедрение в практику новых технико-криминалистических средств, экспертно-криминалистических методов и методик;
- едения криминалистических учетов, аналитической и организационной работы на основе внедрения современных автоматизированных систем и технологий;

– обобщение и распространение передового опыта и анализ экспертной практики;

– улучшения подбора, подготовки и расстановки работников экспертных подразделений, укрепление служебной и исполнительской дисциплины;

– активизация взаимодействия экспертной службы МВД с другими подразделениями органов внутренних дел, а также с другими правоохранительными ведомствами, в том числе и на межгосударственном уровне.

Ключевые слова: судебно-экспертное учреждение, судебно-следственные органы, экспертно-криминалистическая деятельность, организационно-правовые вопросы экспертной деятельности.

IMPROVEMENT OF FORENSIC AND EXPERT ACTIVITIES OF THE BODIES OF THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE

O. Zhrebko

The article deals with the features of the organizational provisions of forensic and expert activity of the bodies of the system of the Ministry Internal Affairs of Ukraine, the patterns associated with the appointment of a forensic examination, its conduct and the activities of the forensic departments of the bodies of the system the Ministry Internal Affairs. It is also developed recommendations for improving the forensic expert activity.

Based on the results of the study, it was concluded that the ways to improve forensic examination should be:

– increasing the level of technical and forensic support for the disclosure, investigation and prevention of crimes;

– implementation of measures to increase the effectiveness of the participation of employees of expert services in the conduct of investigative actions and law enforcement intelligence operations;

– improvement of research activities and the introduction into practice of new technical and forensic tools, forensic expert methods and methodologies;

– conducting forensic records, analytical and organizational work based on the introduction of modern automated systems and technologies;

– generalization and dissemination of best practices and analysis of expert practice;

– improving the selection, training and placement of employees of expert subdivisions, strengthening of service and performance discipline;

– intensification of interaction between the expert service of the Ministry of Internal Affairs with other divisions of the bodies of the system of the Ministry Internal Affairs, as well as with other law enforcement agencies, including at the interstate level.

Key words: forensic institution, investigative bodies, forensic and expert activity, organizational and legal issues of expert activity.